

Tilburg University

Over sociale cohesie en culturele diversiteit. Wie vraagt moet ook geven

Extra, G.

Published in:
LES

Publication date:
2004

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Extra, G. (2004). Over sociale cohesie en culturele diversiteit. Wie vraagt moet ook geven. *LES*, 131(22), 3-6.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Nederlands leren, Nederlands leren en nog eens Nederlands leren is –in het kader van het integratiebeleid– het motto in Nederland in het post-Fortuijn tijdperk. Alles wat van dit doel afleidt wordt als ballast gezien. Getuigt het huidige beleid van werkelijkheidszin? Is er sprake van reële en wenselijke doelen? Wat is nu en over vijftien jaar de positie van de eigen talen in relatie tot het Nederlands? Speelt het huidige beleid goed in op die toekomstige situatie? Welke doelen moeten overheid en onderwijs zich stellen ten aanzien van het Nederlands? En ten aanzien van de eigen talen van minderheidsgroepen?

LES sprak over vragen als deze met Guus Extra, hoogleraar Taal en Minderheden, en directeur van Babylon, Centrum voor Studies van de Multiculturele Samenleving, aan de Universiteit van Tilburg.

Wie vraagt, moet ook geven

Zijlstra

fournituren

Bij u op de markt in :

Amsterdam Weesp
Vlaardingen IJsselstein

Telefoon 06-20600198

Nederlands (leren) is belangrijk; laat daar geen twijfel over bestaan.

Extra: In 2001 onderzochten we in Den Haag de status van allochtone talen thuis en op school (zie Extra e.a. 2001). Conclusie was dat bij 49% van de basisschoolleerlingen en bij 42% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs thuis naast of in plaats van Nederlands andere talen worden gebruikt. Extrapolatie naar heel Nederland is moeilijk, maar duidelijk is dat andere talen dan Nederlands belangrijker worden.

Nederlands (leren) is belangrijk; laat daar geen twijfel over bestaan. Als we in Nederland met elkaar willen communiceren, is daar Nederlands voor nodig. Alleen: Nederlands zal in toenemende mate voor grote groepen niet meer de moedertaal zijn, maar een lingua franca. Zoals Engels de lingua franca wordt in Europa.

Naast het Nederlands worden in Nederland in toenemende mate andere talen gebruikt. Je kunt dat betreuren of toejuichen, maar het is een gegeven. Meertaligheid is een intrinsieke eigenschap van de multiculturele samenleving. Er zijn geen voorbeelden van multiculturele samenlevingen die eentalig zijn. Helaas beleven we anno 2004 taaldiversiteit als achterstand waarop *uitsluitend* een achterstandenbeleid wordt gezet. Diversiteit wordt daaraan ondergeschikt gemaakt.

We leven in een tijd waarin iedereen moet zeggen wat hij denkt in plaats van moet denken voordat hij spreekt. In Nederland wordt over meertaligheid veel gevonden, maar weinig geweten. Gegevens zijn er wel, maar mensen nemen daar geen kennis van. Bijvoorbeeld welke talen er in Nederland worden gebruikt (distributie) en hoe de positie van de taal in de eigen gemeenschap is, met name in het ge-

zin (vitaliteit). Als je je ogen opent, zie je interessante lokale verschillen. Zo heeft Hindoestaans vooral in Den Haag een sterke positie, Koerdisch in Leeuwarden. Je moet dan niet naar nationaliteit kijken (de Koerdischspreekenden in Leeuwarden hebben bijna allemaal de Turkse nationaliteit).

We laten thuis graag vakantievideo's zien over Chinatown in San Francisco en vinden het boeiend dat daar overwegend Chinezen wonen en Chinees wordt gesproken, maar thuis in Nederland is het spreiden wat de klok slaat (weg met concentratie).

Nederlanders die niet open willen staan voor meertaligheid. Waar komt dat vandaan?

In een context van migratie geldt voor veel immigranten de eigen taal als kernwaarde van culturele identiteit.

Voor Nederlandse immigranten in Australië of Canada blijkt dit echter veel minder op te gaan dan voor bijvoorbeeld Turkse immigranten in West-Europa. Er is veel onderzoek gedaan naar het behoud van de eigen taal in Engelstalige immigratielanden als de VS, Canada en Australië. Opvallend is dan dat Nederlanders het snelste afstand doen van de eigen taal ten gunste van het Engels. Nederlanders in het buitenland kunnen zich Nederlander voelen zonder Nederlands te spreken; voor veel andere immigranten is zo iets ondenkbaar.

Helaas beleven we anno 2004 taaldiversiteit als achterstand waarop uitsluitend een achterstandenbeleid wordt gezet.

Nederlanders laten zich voorstaan op hun internationale oriëntatie en talenkennis. Je zou dus kunnen verwachten dat Nederlanders open staan voor andere talen, maar het pakt anders uit. Nederlanders hechten niet aan hun eigen taal en begrijpen dan ook niet dat voor andere groepen de eigen taal wel heel belangrijk is. Als je een Turk of Marokkaan in Nederland vraagt naar zijn identiteit, komt er een lang verhaal. Als je een Nederlander die vraag stelt, volgt eerst een lange aarzeling, daarna noemt men vaak de internationale oriëntatie. Er ontbreekt een sterk zelfbeeld. En dat verwacht men dan ook van de ander. Waarom zou iemand aan zijn Turks vasthouden? Waarom zou je dat waarderen, respecteren?

Je vindt dat terug in het beleid. Het doelgroepenbeleid inclusief het onderwijs in eigen taal en cultuur werd door de overheid afgeschaft. Daarmee neger je echter diversiteit en etniciteit. Waar in *mainstream* educatie geen ruimte voor diversiteit wordt gecreëerd zal dat buiten de school een weg zoeken. Als je Arabisch uit de school haalt, moet je niet raar opkijken dat er in de moskee fundamentalistischer mee wordt omgegaan en je niet meer weet wat er gebeurt. Je kunt etniciteit wel negeren maar altijd komt er een moment dat mensen ernaar op zoek gaan. Je kunt deze zoektocht beter kanaliseren en vormgeven. Merkwaardig is dat dat op Europees niveau wordt onderkend. Dezelfde politici die op Europees ni-

veau pleiten voor de acceptatie en vormgeving van meertaligheid als voorwaarde voor integratie eisen op nationaal niveau dat immigranten in het kader van integratie afstand doen van hun taal.

Verzoeningsvraagstuk

Je zou vragen over integratie en multiculturaliteit in eerste instantie vanuit beginselen moeten beantwoorden. In het nieuwe concept-beginselprogramma van de PvdA worden in het hoofdstuk over integratie en immigratie enkel concrete maatregelen genoemd (bijvoorbeeld een nieuwkomer moet aan die en die eisen voldoen); het programma formuleert echter geen uitgangspunten of beginselen. Het is tekenend voor de huidige politiek. Geen visie op vragen als: hoe ontwikkelt zich onze samenleving; hoe gaan we daarmee om; wat is het appèl aan alle inwoners van Nederland?

Je moet het integratievraagstuk als verzoeningsvraagstuk willen zien: verzoening tussen de behoefte aan maatschappelijke cohesie enerzijds en de behoefte aan erkenning van culturele diversiteit anderzijds. Je kunt het spanningsveld in de politiek anno 2004 in twee assen uittekenen. Het partijpolitieke spectrum in Nederland kan niet langer eendimensionaal worden begrepen op de klassieke horizontale links/rechts as, waarbij links staat voor collectieve spreiding van kennis, macht en inkomen en rechts voor individuele verwerving van kennis, macht en inkomen en het behoud daarvan. Er ontstaat in feite een tweedimensionale ruimte waarin de acceptatie versus afwijzing van een multiculturele samenleving een eigen verticale as vormt. De partijpolitieke profilering op de *horizontale*, sociaal-economische as leidt niet tot een voorspelbare profilering op de *verticale*, culturele as.

Opvallend is dat het bij de PvdA juist mensen zijn met een joodse achtergrond die wel open staan voor diversiteitsdenken.

PvdA-leider Bos profileert zich nadrukkelijk op één as. Traditioneel heeft de PvdA met haar gelijkheidsideaal weinig op met diversiteit en worden achterstand en etniciteit in elkaars ver-

lengde gezien. Opvallend is dat het bij de PvdA juist mensen zijn met een joodse achtergrond die wel open staan voor diversiteitsdenken (zoals Van Thijn, d'Ancona, Wallage, Belinfante of Cohen). Groen Links was de partij die het meest openstond voor acceptatie van diversiteit en meertaligheid, maar is inmiddels ook opgeschoven. Op zich heeft het CDA traditioneel affiniteit met diversiteit, maar die beperkt zich vaak tot diversiteit op het gebied van de eigen religie. Denk aan het vroegere katholieke adagium: in het isolement ligt onze kracht. Over doelgroepenbeleid gesproken!

Het verbinden van genoemde assen wordt de politieke opgave voor de komende tijd. Jaren geleden werd dat al geformuleerd door Daniël Cohn Bendit en Thomas Schmidt in hun boek *HEIMAT BABYLON, DAS WAGNIS DER MULTIKULTURELLEN DEMOKRATIE*: 'Het is een waagstuk maar er is geen andere weg. En we moeten multiculturaliteit met democratie verzoenen'. De PvdA durft dat niet en is bang voor zijn oude electoraat. Er zullen echter nieuwe electorale groepen ontstaan die rechten opeisen. Dat nieuwe electoraat is al actief in Frankrijk, Duitsland en Engeland.

Bij ons blijf je Turk ook al ben je Nederlander. Je wordt niet als staatsburger gezien, terwijl je dat wel bent.

Is er bewijs voor dat cohesie verzoend kan worden met diversiteit?

Absoluut, sterker nog: acceptatie van culturele diversiteit is een voorwaarde voor het bereiken van sociale cohesie. Een goed voorbeeld biedt Australië. In de jaren '70 was integratie van immigranten het hoofddoel. Richt je naar Australische (lees Britse) normen en waarden. Spreek 'decent' Engels, liefst ook thuis, was het motto van de Anglo-Australische politieke elite. De bewijslast (toon aan dat je Australiër bent) lag bij nieuwkomers. Dertig jaar later -gedurende die hele periode waren overigens sociaal-democraten aan de macht- is de situatie compleet veranderd, gedragen door de overheid. Twee factoren hebben het politieke klimaat veranderd:

- het electoraat is veranderd (meer im-

migranten uit Cambodja, Vietnam, China, de Filippijnen en Indonesië hebben geleid tot een nieuwe zelfdefinitie van Australië);

- dit electoraat bekleedt in toenemende mate sleutelposities in de samenleving.

Nieuwe immigranten worden bovendien veel sneller dan in Nederland als staatsburger geaccepteerd. In Engeltalige immigratielanden is dan ook citizenship het hoofdwoord en etniciteit een eigenschap. Je bent in de USA een Chinese Amerikaan, Latin American of Anglo-American. Het eerste element verwijst naar etniciteit, het tweede naar burgerschap.

Dutch Only eisen is de klok terugdraaien naar vóór 1974.

Bij ons blijf je Turk ook al ben je Nederlander. Je wordt niet als staatsburger gezien, terwijl je dat wel bent. Inburgeren is dan ook een onjuist begrip voor veel zogenaamde oudkomers. Je bent burger, maar wordt hooguit als mede-burger gezien. We roepen iemand op zich Nederlander te voelen zonder dat we de basisvoorwaarden creëren om dat mogelijk te maken.

Naarmate de overheid meer bereid is te investeren in diversiteit, zal ook de bereidheid bij nieuwkomers toenemen om dat te doen wat de Nederlandse overheid van hen vraagt. Een oud gezegde is: wie vraagt, moet ook geven. Je kunt niet alleen vragen. Om in Nederland anno 2004 een monolinguale basisschool in te voeren is een gotspe. **Dutch Only eisen is de klok terugdraaien naar vóór 1974.**

Onderwijs in eigen taal

Erken je in Nederland de culturele diversiteit, dan krijgt onderwijs in eigen taal een plaats in het onderwijs. Ouders *willen* dat ook.

Het rapport dat in Nederland de wetenschappelijke legitimatie wilde bieden voor een monolinguale onderwijspraktijk en tot afschaffing van OETC heeft geleid, **TAAL LOKAAL (SCP)**, is gebaseerd op een top-down-benadering. Er zijn gesprekken gevoerd met beleidsmakers, schoolleiders, groepsleerkrachten, besturen. Maar niet met ouders. Dat deden wij in Den Haag wel. Ouders zijn sterk geportteerd voor onderwijs in eigen taal on-

der regie van de school. Ze blijken daarbij heel duidelijk de intrinsieke functie centraal te stellen; ze zien goed het verschil met een ondersteunende functie.

Je kunt bij onderwijs in eigen taal namelijk onderscheid maken tussen ondersteunende en intrinsieke doelen. Bij intrinsieke doelen vind je het waardevol dat die taal op zichzelf geleerd wordt en bied je de taal daarom aan in het onderwijs, bij ondersteunende doelen staat het leren van de eigen taal ten dienste van het leren van Nederlands centraal. In Nederland waren bij de overheid altijd de ondersteunende doelen dominant, zeker in de OALT-wetgeving (1998-2004). OETC stond ten dienste van Nederlands leren. Er werden dan ook nooit eindtermen opgesteld voor onderwijs Turks in het basisonderwijs, zoals dit wel werd gedaan voor onderwijs Nederlands en bijvoorbeeld ook voor onderwijs Fries.

In het voortgezet onderwijs is de situatie overigens anders dan in het basisonderwijs met zijn monolinguale habitus. In het basisonderwijs krijgen leerlingen een cijfer voor 'taal,' in het voortgezet onderwijs voor Nederlands en andere talen. Turks is daar een keuzevak en er zijn voor Turks en Arabisch uitstekende eindtermen geformuleerd. Toch zijn er veel drempels te nemen bij de uitvoering:

- leraren Frans en Duits zijn bang voor de positie van 'hun talen' en dus hun uren;
- de overheid is niet echt actief om nieuwe talen te introduceren (nog wel onder Wallage en in mindere mate Adelmund);
- ook willen scholen zich niet met de eigen talen afficheren (dat trekt zogenaamd de verkeerde leerlingen aan).

En dus treedt er stagnatie op in het aantal leerlingen met de eigen taal als keuze- en eindexamenvak.

Ruimte in het onderwijs creëren voor de eigen taal, gaat dat niet ten koste van het leren van het Nederlands? Bevordert het zo niet het maatschappelijk isolement in plaats van de cohesie?

Nergens blijkt dat aandacht voor eigen talen leidt tot een geringere beheersing van het Nederlands. Nergens is aangetoond dat acceptatie van de eigen taal leidt tot segregatie. Integendeel: er is een zondvloed aan stu-

dies en publicaties die aantonen dat investeren in tweetaligheid wel degelijk positief is. Investeren in meertaligheid leidt bij ouders en leerlingen vooral tot het gevoel dat hun taal en cultuur wordt gerespecteerd. En zelfrespect leidt tot respect voor de ander. Je kunt ook de omgekeerde vraag stellen: leidt monolinguaal onderwijs tot betere onderwijsresultaten? Nee! Voorbeeld: Molukse kinderen kregen in de jaren '70 tweetalig onderwijs omdat monolinguaal onderwijs nu juist was uitgelopen op een mislukking.

Europa

Hoe verhoudt zich het Nederlandse met het Europese beleid?

Het is ermee in strijd. In tal van beleidsdocumenten benadrukken de Europese Gemeenschap en de Raad van Europa dat taalkundige verscheidenheid een sleutelement vormt van de multiculturele identiteit van Europa en dat ook in de toekomst zal blijven. Het koesteren van die taalkundige verscheidenheid wordt als een voorwaarde (en dus niet als een belemmering) beschouwd voor een Europa waarin alle burgers gelijkwaardig zijn en gelijke rechten genieten. Bevordering van meertaligheid wordt als een wezenlijk onderdeel gezien van het verbeteren van de communicatie tussen de Europese burgers en van het streven om alle burgers volledig te laten profiteren van dat burgerschap. In het verlengde van het Europees Jaar van de Talen (2001) droegen de staatshoofden en regeringsleiders van alle EU-lidstaten de Europese Commissie op om verdere actie te ondernemen ter bevordering van meertaligheid, met name door het onderwijzen van tenminste twee vreemde talen vanaf zeer jonge leeftijd.

Juist immigranten beschikken over meertalige competenties; en van hen willen wij die afnemen.

Als je de Europese eisen aan een nieuw burgerschap in de 21ste eeuw op je laat inwerken, dan moet je constateren dat je immigranten eerder kunt zien als rolmodellen dan als achterstandsgroepen. De Europese Commissie roept op tot de ontplooiing van:

- mensen die transnationaal denken en zichzelf niet alleen definiëren vanuit nationaal bepaalde staatsculturen;

- mensen met multiculturele competenties en mensen die zich in andere culturen kunnen verplaatsen (empathie);
 - mensen met meertalige competenties.
- Juist immigranten beschikken over deze competenties; en van hen willen wij die afnemen. Een Turk in Nederland moet kiezen tussen een Turks en een Nederlands paspoort. Voor Duitsers en Fransen wordt door Schröder en Chirac een dubbele nationaliteit bepleit als teken van integratie.

De talenschool

Binnen Europa is er door tal van instanties waaronder de Europese Gemeenschap en de Raad van Europa, gepleit voor meertalig onderwijs. Vaak lag en ligt daarbij het accent op het basisonderwijs, omdat met het leren van talen het gemakkelijkste op jonge leeftijd kan worden begonnen en er daardoor ook in een concept van levenslang leren het langste mee kan worden doorgegaan. Vandaar ook het motto van de Europese Dag van de Talen in 2003: jong geleerd is oud gedaan.

In Australië wordt op dit moment geïnvesteerd in meertaligheid. Andere talen worden daarbij als resources gezien (terecht: Chinees is bijvoorbeeld de meest gesproken taal ter wereld). In Victoria State krijgen alle leerlingen verplicht Engels in het basisonderwijs (als eerste of tweede taal); daarnaast leren alle kinderen een andere taal. De bewijslast voor tweetaligheid bestaat daarbij dus voor alle leerlingen en niet alleen voor immigrantenkinderen. Omdat niet elke school in staat zal zijn een breed scala aan talen aan te bieden, zal de talenschool, dat wil zeggen een school in een stad of regio die voor een grote groep scholen talenonderwijs verzorgt, dan een mogelijk model zijn.

Zelf bepleit ik in Nederland drietalig basisonderwijs conform het model:

In dit model blijft het hoofdaccent liggen op Nederlands als voertaal en vaktaal, waarbij voor alle leerlingen dezelfde eindtermen gelden die waar nodig langs verschillende leerroutes bereikt worden. Engels wordt gedurende twee leerjaren aangeboden in de bovenbouw voor groep 7 en 8. Voorts wordt een taal naar keuze aangeboden voor alle leerlingen in de onder- en bovenbouw gedurende één dagdeel per week. In twee opzichten is daarbij sprake van maatwerk:

- deze taal wordt gekozen uit een per gemeente bepaalde variabele lijst van prioriteitstalen;
- deze taal wordt vraagafhankelijk aangeboden op de eigen school of op een lokale talenschool.

Met dit model voor drietalig basisonderwijs zouden minstens de volgende winstpunten worden geboekt:

- het model sluit aan bij de groeiende realiteit van een multiculturele samenleving waarvan meertaligheid een intrinsieke eigenschap vormt;
- het model verlegt de opgave van meertaligheid voor leerlingen bij wie thuis een andere taal dan Nederlands wordt gesproken naar een opgave voor alle leerlingen, ongeacht hun thuistaal;
- het model doet recht aan pleidooien voor internationalisering van het onderwijs;
- het model behandelt andere talen dan Nederlands en Engels in curriculair opzicht gelijk;
- het model brengt Nederland terug in een voorhoedepositie in plaats van naar een achterhoedepositie in Europa.

Wat is de situatie over vijftien jaar?

De behoefte aan diversiteitsbeleid zal op de langere termijn stijgen. Gevolgen van de Dutch only politiek op de korte termijn zullen zijn dat diversi-

teit buiten school wordt georganiseerd, met voorspelbare problemen rond kwaliteit en financiering. Uiteindelijk zal een omslag volgen, ook in de politiek. Over vijftien jaar is Nederland meertaliger en multicultureler. We zullen leren verzoenen. De Onderwijsraad (2001) laat nu al een dergelijk geluid horen: ze vindt meertaligheid maatschappelijk en cultureel kapitaal. Nieuwe groepen zullen bovendien ook in Nederland electorale eisen gaan stellen (ze willen niet alleen meer 'geholpen' worden) en zullen ook hier meer sleutelposities in de maatschappij innemen.

Adagium in Nederland is nu: doe gewoon en gedraag je gelijk (dat wil zeggen hetzelfde). Waar leidt dit toe? Een Turkse moeder die weinig Nederlands spreekt, durft op het schoolplein waar volgens het motto Dutch only alleen Nederlands mag worden gesproken, niet meer in de eigen taal met haar kind te praten en het kind niet met haar. Met zo'n situatie wordt niets gewonnen.

Aartje van Dijk
Kees Galema

Literatuur

- Cohn Bendit, D. & T. Schmidt (1992), *Heimat Babylon. Das Wagnis der multikulturellen Demokratie.* Hamburg: Hoffmann & Campe.)
- Extra, G., R. Aarts, T. van der Avoird, P. Broeder & K. Yağmur (2001), *Meertaligheid in Den Haag: de status van allochtone talen thuis en op school.* Amsterdam: European Cultural Foundation.
- Extra, G., R. Aarts, T. van der Avoird, P. Broeder & K. Yağmur (2002), *De andere talen van Nederland: thuis en op school.* Bussum: Coutinho.
- Onderwijsraad (2001), *Samen naar de Taalschool.* Den Haag: OR.
- Turkenburg, M. (2002), *Taal lokaal. Gemeentelijk beleid onderwijs in allochtone levende talen (OALT).* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

